

مركز جهانی علوم اسلامی
جمهوری اسلامی ایران - قم - ۱۳۵۸

مدرسه عالی فقه و معارف اسلامی

« علایم بلوغ از منظر فریقین »

برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

در رشته فقه و معارف اسلامی

نگارش: سید مصطفی رضوی

استاد راهنما: حجة الاسلام و المسلمین سید کاظم مصطفوی

استاد مشاور: حجة الاسلام و المسلمین مجید نیسی

فروردین ۱۳۸۵

کتابخانه جامع مرکز جهانی علوم اسلامی
شماره ثبت: ۱۱۹۱
تاریخ ثبت:

□ مسئولیت مطالب مندرج در این پایان نامه ، به عهده نویسنده می باشد.

□ هر گونه استفاده از این پایان نامه با ذکر منبع ، بلاشکال است و نشر آن

در داخل کشور منوط به اخذ مجوز از مرکز جهانی علوم اسلامی است.

پایه آیین نامه ثبت و اشاعه پیشنهادهها، پایان نامهها، رسالههای تحصیلات تکمیلی و صیانت از حقوق پدیدآوران در آنها (وزارت علوم، تحقیقات، فناوری به شماره ۱۹۵۹۲۹/۱۹۵۹۲۹/۱۳۹۵/۹/۶) از پایگاه اطلاعات علمی ایران (گنج) در پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (ایرانداک) فراهم شده و استفاده از آن با رعایت کامل حقوق پدیدآوران و تنها برای هدفهای علمی، آموزشی، و پژوهشی و بر پایه قانون حمایت از مؤلفان، مصنفان، و هنرمندان (۱۳۴۸) و الحاقات و اصلاحات بعدی آن و سایر قوانین و مقررات مربوط شدنی است.

تقدیم:

به پیشگاه ، ساحت قدسی اعلی ،
فرستنده ختمی مرتبت ، محمد مصطفی ،
هر چه هست از اوست ،
هر چه حق است با اوست ،
همو ، جهان را نوید عدالت داد ،
بعد از امین ، علی را ولایت داد ،
فاطمه را ، بنهاد ، آینه دین ،
شاهدی بر اهل ایمان و یقین ،
هموست ، که حسنین را شرف داد ،
کشتی هدایت ، بدست آن دو تن داد ،

به امید ظهور منجی اش ،
این پر گاه را کنم تقدیمش ،

تقدیر و تشکر :

حمد و سپاس خدایی را سزد که ما را به کسب علم و کمال و معرفت خویش رهنمون ساخت و به لطف و کرمش به ، نعمت حب محمد (ص) و آتش (ع) ، بهره مند ساخت .

اما آنچه که نمی بایست فراموش کرد ، زحمات تمام عزیزانی است که مرا در به ثمر رساندن و تدوین این متن یاری نموده اند و همچنین کسانی که در تشویق و برگزاری چنین پروژه هایی همت می گمارند .

لذا از تمامی عزیزان برگزار کننده و مسئولین محترم پایان نامه (مرکز جهانی علوم اسلامی) همچنین اساتید بزرگواری که با خلوص نیت ، جهت هر چه پربارتر شدن محتوای پایان نامه ، به ارشاد و راهنمایی بنده پرداختند به خصوص حضرت حجة الاسلام والمسلمین سید کاظم مصطفوی در سمت استاد راهنما و حضرت حجة الاسلام والمسلمین مجید نیسی بعنوان استاد مشاور به این جانب افتخار داده و قبول زحمت نمودند صمیمانه تشکر و سپاسگزاری می نمایم باشد تا خداوند متعال اجرشان را عنایت فرماید .

در پایان از درگاه ایزد منان سلامتی و به روزی همگان را آرزو می نمایم .

چکیده:

رساله در پیش رو تحقیقی است تحت عنوان علایم بلوغ از منظر فریقین که شامل چهار فصل می شود:

فصل اول: کلیات

فصل دوم: علایم بلوغ در پسران

فصل سوم: علایم بلوغ در دختران

فصل چهارم: علایم بلوغ در خنثی.

قصد این رساله بر آن است تا در ابتدا توجه خواننده را به آنچه در مورد نشانه‌های بلوغ در کتاب و سنت آمده است جلب نماید سپس به نظرات و آرای علمای گذشته و معاصر از شیعه و سنی در مورد علایم بلوغ بپردازد.

متن تحقیقی با گردآوری روایات گوناگون و تحلیلهای فراوان از علمای قدیم و جدید سعی داشته تا مدرک و سندی محکم بدست آورد تا کارآمدترین نشانه بلوغ و مورد تایید شارع مقدس را ارائه نماید.

لذا برای فهم بیشتر مطلب به تعریف لغوی و اصطلاحی واژه گانی چون بلوغ، رشد، همراهی و ممیز پرداخته است. پس از آن علت بررسی و نیاز افراد به دانستن علایم بلوغ و کاربرد آن را، مختصراً شرح داده است.

فهرست کتاب:

- * تقدیر و تشکر .....
- * تقدیم و اهداء .....
- * چکیده .....
- الف فهرست کتاب .....
- ۱ مقدمه .....
- ۲ طرح تحقیق .....

فصل اول:

کلیات:

- ۱ - بلوغ در لغت ۶
- ۲ - بلوغ در اصطلاح ۸
- نتیجه ۱۱
- ۳ - رشد در لغت ۱۲
- ۴ - رشد در اصطلاح ۱۲
- نتیجه ۱۴
- ۵ - مرآة در لغت ۱۵
- ۶ - ممیز در لغت ۱۵
- نتیجه ۱۶
- ۷ - علایم بلوغ از منظر قرآن ۱۷
- ۸ - چگونگی ابتلا و آزمایش ۲۴

(الف)

نتیجه	۲۷
۹- علایم بلوغ از منظر حدیث	۲۸
نتیجه	۳۹
۱۰- کاربرد بلوغ (در جامعه اسلامی) و آثار فقهی آن	۴۱
۱۱- بلوغ در نظامهای حقوقی دیگر جوامع	۴۴

فصل دوم: علایم بلوغ در پسران

۱- دیدگاه علمای شیعه:

گفتار اول: سن

الف - نظرات علمای پیشین	۴۷
ب - نظرات علمای معاصر	۵۴
گفتار دوم: خروج منی	
الف - نظرات علمای پیشین	۵۶
ب - نظرات علمای معاصر	۶۰
گفتار سوم: انبات شعر	

الف - نظرات علمای پیشین	۶۱
ب - نظرات علمای معاصر	۶۵
نتیجه	۶۶

۲- دیدگاه علمای اهل سنت:

گفتار اول: سن

الف - نظرات علمای پیشین	۶۷
ب - نظرات علمای معاصر	۷۴

(ب)

گفتار دوم: خروج منی

الف - نظرات علمای پیشین ۷۶

ب - نظرات علمای معاصر ۸۰

گفتار سوم: انبات شعر

الف - نظرات علمای پیشین ۸۲

ب - نظرات علمای معاصر ۸۶

نتیجه ۸۷

فصل سوم: علایم بلوغ در دختران

۱ - دیدگاه علمای شیعه:

گفتار اول: سن

الف - نظرات علمای پیشین ۸۹

ب - نظرات علمای معاصر ۹۲

گفتار دوم: حیض

الف - نظرات علمای پیشین ۹۴

ب - نظرات علمای معاصر ۹۵

۱ - حیض در لغت ۹۳

۲ - حیض در اصطلاح ۹۳

گفتار سوم: احتلام

الف - نظرات علمای پیشین ۹۶

ب - نظرات علمای معاصر ۹۸

گفتار چهارم: انبات شعر

(ج)

الف - نظرات علمای پیشین ۱۰۰

ب - نظرات علمای معاصر ۱۰۲

نتیجه ۱۰۳

۲- دیدگاه علمای اهل سنت:

گفتار اول: سن

الف - نظرات علمای پیشین ۱۰۴

ب - نظرات علمای معاصر ۱۰۶

گفتار دوم: حیض

الف - نظرات علمای پیشین ۱۰۷

ب - نظرات علمای معاصر ۱۰۹

گفتار سوم: احتلام

الف - نظرات علمای پیشین ۱۱۰

ب - نظرات علمای معاصر ۱۱۱

گفتار چهارم: انبات شعر

الف - نظرات علمای پیشین ۱۱۲

ب - نظرات علمای معاصر ۱۱۳

نتیجه ۱۱۴

فصل چهارم: علایم بلوغ در خنثی

۱- دیدگاه علمای شیعه:

خنثی کیست ۱۱۶

۱/۱ - خنثای غیر مشکل ۱۱۶

- الف - نظرات علمای پیشین ۱۱۷
- ب - نظرات علمای معاصر ۱۱۸
- ۱ / ۲ - خنثای مشکل ۱۲۰
- الف - نظرات علمای پیشین ۱۲۰
- ب - نظرات علمای معاصر ۱۲۳
- نتیجه ۱۲۳

۲- دیدگاه علمای اهل تسنن :

- الف - نظرات علمای پیشین ۱۲۴
- ب - نظرات علمای معاصر ۱۲۵
- نتیجه ۱۲۶
- منابع و مأخذ ۱۳۰

مقدمه :

بلوغ در حقیقت یکی از بحرانی ترین مراحل سیر صعودی انسان از مرحله کودکی به دوران جوانی است که با فعل و انفعالات خاص خود قوه و استعداد نهفته انسان را به فعلیت می رساند . در این دوران است که انسان با مشاهده تحولات و تغییرات طبیعی، روحی و جسمی در وجود خود، پا به عرصه جوانی و بزرگسالی می گذارد .

مسئله بلوغ به جهت اهمیت آن ، مورد توجه و بحث دانشمندان در رشته های مختلف قرار گرفته است و هر یک از آنان بنابه تخصص خود از حیث حقوقی ، فیزیولوژی و روانشناسی به تحقیق درباره آن می پردازند . در همین راستا فقهای ما نیز بلوغ را ، از دید فقهی بررسی نموده ، به استناد آیات و روایات ، بلوغ را زمان آغاز تکالیف شرعی در مردان و زنان می دانند که با استفاده از علایم و نشانه های خاص ، می توان زمان بلوغ را مشخص ساخت .

در انتها بطور خلاصه می توان گفت : آنچه که این رساله تحقیقی به دنبال کسب آن است ، بیان نشانه ها و علایمی است که حکایت از رسیدن افراد به این دوران بحرانی یعنی بلوغ و جوانی است .

طرح

تحقیق :

طرح مسئله:

تحقیق حاضر ضمن بیان آیات قرآنی و روایات معصومین (ع) که مهمترین منابع در شناخت و درک قوانین و احکام اسلامی به شمار می آید در صدد بررسی و تحلیل نشانه‌های بلوغ پسران و دختران نزد فقهای اسلامی است.

سئوالهای اصلی:

- ۱ - بلوغ شرعی از دیدگاه فریقین به چه معناست؟
- ۲ - سن بلوغ پسران از دیدگاه فریقین چقدر می باشد؟
- ۳ - سن بلوغ دختران از دیدگاه فریقین چقدر است؟
- ۴ - آیا حیض علامت بلوغ است؟
- ۵ - آیا احتلام علامت بلوغ است؟
- ۶ - آیا انبات شعر تاثیر بر بلوغ دارد؟
- ۷ - آیا همراه بودن مجموعه نشانه‌های بلوغ شرط تحقیق بلوغ است یا هر یک بتنهایی کفایت می کند؟

فرضیه‌ها:

- ۱ - حیض و رویش موی خشن بالاتفاق نزد علمای شیعه و سنی علامت بلوغ است.
- ۲ - احتلام علامت بلوغ در پسران و آبستنی علامت بلوغ در دختران است.
- ۳ - سن پانزده سالگی علامت بلوغ در پسران و سن نه سالگی علامت بلوغ در دختران است. (بنابه قول مشهور نزد شیعه)
- ۴ - بنا بر اجماع اهل سنت در صورتیکه هیچکدام از علامات بلوغ (احتلام،

حیض ، حبل) آشکار نشود نهایت سن بلوغ در پسران و دختران ، نوزده سالگی است .
(اما در عمل معتقدند پسران در پانزده سالگی مکلف می شوند)

اهداف :

تحقیق حاضر در پی یافتن اهداف زیر است :

- ۱ - شناخت و بررسی (تحلیل) آراء و نظریه‌های فقهای اسلامی (شیعه و سنی) درباره‌ی علایم و نشانه‌های بلوغ در پسران و دختران و تاثیر و رابطه‌ی آن در احکام شرعی است .
- ۲ - تشخیص قول شاذ و عدم اعتنای به آن .

ضرورت :

بی شک این موضوع در همه‌ی ابواب فقهی تاثیر گذار است . لذا با دانستن و شناختن آن و محرز شدن علایم و نشانه‌های بلوغ ، ما را به تکلیفمان رهنمون می سازد و وظیفه‌ی شرعی مان را نسبت به خود و دیگران بیان می کند .

روش :

رساله‌ی تحقیقی حاضر بصورت کتابخانه‌ای با کمک نرم‌افزارهای رایانه‌ای و گاهی هم از سایتهای اینترنتی آیات عظام فیش برداری شده است .

فصل اول:

کلیات:

- ۱- بلوغ در لغت
- ۲- بلوغ در اصطلاح
- ۳- علائم بلوغ از منظر قرآن
- ۴- علائم بلوغ از منظر حدیث
- ۵- کاربرد بلوغ (در جامعه اسلامی) و آثار فقهی آن
- ۶- بلوغ در نظامهای حقوقی دیگر جوامع

در آغاز ورود به موضوع مورد نظر شایسته و لازم است که ابتداء معنای لغوی و اصطلاحی، کلمه بلوغ را بررسی نماییم، تا ضمن روشن شدن معنا و مفهوم آن روند استنباطی خود را بر اساس آن مشخص نماییم.

بلوغ در لغت:

علمای اهل لغت برای بلوغ معانی زیادی را بیان نموده‌اند که به بخشی از آن اشاره می‌کنیم:

الف:

البلوغ لغة: الوصول، يقال بلغ الشيء يبلغ بلوغاً و بلاغاً، وصل و انتهى^(۱) بلوغ در لغت به معنای رسیدن و یا پایان چیزی است و ریشه آن از باب، بلغ، يبلغ، بلوغاً و بلاغاً می‌باشد.

ب:

البلوغ: الوصول، البلوغ و البلاغ؛ الانتهاء الى اقصى الحقيقة، و بلاغاً الى حين، ای نتوصل به الى حين و زمان^(۲). بلوغ، در لغت به معنای رسیدن است و کلمه بلوغ و بلاغ به معنای انتهای چیزی و یا رسیدن به پایان حقیقتی است. و در ادامه می‌نویسد: و بلاغاً الى حين، یعنی رسیدن به حد و زمان خاصی است.

-
- ۱- ابوالفضل جمال الدین محمد بن مکرم روینعی افریقی، ابن منظور / تحقیق: احمد فارس صاحب الجوائب / لسان العرب / بیروت / دار صادر / ۱۴۱۴ ق / ج سوم.
- ۲- فخرالدین طریحی / مجمع البحرین و مطلع النیرین / تهران / کتابفروشی مرتضوی / ۱۳۶۵ شمسی / ج دوم.

ج:

از ماده بلوغ اینگونه آمده است: بلوغ الثمر، به معنای میوه رسیده و بلوغ الغلام:

یعنی پسر بچه بالغ شد. پس کلمه البالغ: یعنی رسیده و بالیده یا میوه رسیده، بنابراین

کلمه، غلام بالغ: یعنی پسر بچه بالغ شده و جاریه بالغ: یعنی دختر بالغ شده. (۱)

بلوغ در اصطلاح:

پس از بررسی کلمه بلوغ در کتب ادیبان عرب اینک به دنبال معنا و مفهوم اصطلاحی آن از دیدگاه فقهای شیعه و سنی می پردازیم. فقهای شیعه و سنی در بیان معنای اصطلاحی و حقیقی بلوغ، راه یکسانی را در پیش گرفته اند و از نوشته های آنان معلوم می شود که بلوغ از نگاه فقه، رسیدن به دورانی است که افراد را مکلف و ملزم به رعایت احکام شرعی می نماید.

۱- البلوغ: هو انتهاء حد الصغر فی الانسان، لیکون اهلاً للتکالیف الشرعية، او هو: قوة تحدث فی الصبی، یخرج بها عن حالة الطفولية الی غیرها.^(۱) بلوغ به معنی انتها و پایان دوران خردسالی و طفولیت در انسان است، بگونه ای که آمادگی برای انجام تکالیف شرعی را پیدا نماید. و یا بلوغ، نیرویی است که در کودک حاصل می شود تا بوسیله آن از کودکی خارج شده به جرگه مردان یا زنان پیوندد.

۲- ان البلوغ حال فی الانسان بل مطلق الحيوان یخرج بها من حد الطفولية الی غیرها، و انها ینبعث عنا خروج المنی و نحوه، و ان لم یجعل خروج المنی علامة علی سبقه، لاحتمال مقارنة خروجه لتلك الحالة، فمتی علم حصولها تحقق البلوغ و ان لم یحصل الخروج الحسی.^(۲)

صاحب جواهر (ره) معنای اصطلاحی بلوغ را اینگونه می نگارد: بدرستی که بلوغ، حالتی مشترک بین انسان و سایر جانداران است که هنگام رسیدن آن حالت، انسان و سایر

۱ - شرح الزرقانی / مصر / دار المعارف / ج ۵، ص ۲۹۰.

۲ - شیخ محمد حسن نجفی / جواهر الکلام / تحقیق: شیخ عباس قوچانی / دارالکتاب الاسلامیه / ۱۳۶۷ شمسی / سوم / ج ۲۶ / ص ۴.

حیوانات از دوران صغری و طفولیت خارج می شوند و در این حالت و زمان است که انسان، خروج منی و امثال آن را در خود مشاهده می کند، و اگر منی خارج نشود نشان از سبق این حالت در اوست قبل از خروج منی (یعنی: استعداد و توانایی خروج منی در این دوران)، چرا که خروج منی در این گونه حالات محتمل و یا نزدیک می باشد، بنابراین زمانی که علم به پدید آمدن چنین حالاتی بشود بلوغ در او محقق گشته است گرچه خروج منی مشاهده نشود.

۳- البلوغ فی اللغة معروف و فی اصطلاح المتشرعة عبارة عن وصول الانسان بل و سائر انواع الحيوان الى حد خاص من قوته البدنية يقدر معه بمقتضى طبعه الأولى على انزال المنى لو اتفق حصول مقدماته من الجماع و الاحتلام،...^(۱)

در مصطلحات الفقه نیز اشاره به رسیدن انسان و سایر جانداران به دورانی است که توانایی و استعداد خروج منی را داشته باشند چه از طریق جماع و یا احتلام. لذا آورده است: بلوغ در لغت معلوم و معروف است اما در اصطلاح متشرعه عبارت است از رسیدن انسان و یا سایر حیوانات به دورانی خاص از قدرت بدنی است، که بنابه اقتضای اولیة این دوران، خروج منی از آنان می باشد، البته اگر مقدمات خروج آن مهیا شود من جمله، همبستری و یا محتمل شدن،..

۴- ان المراد ببلوغ الانسان بلوغ الحلم و الوصول الى حد النکاح، بسبب تکون المنى و تحرک الشهوة و النزوع الى الجماع و ... فالبلوغ کمال طبيعى للانسان يبقى به النسل، و يقوى معه العقل، و هو حالة انتقال الأطفال من الصباوة الى حد الكمال، کتاب الدر النضيد، بلوغ را اینگونه بیان می کند: رسیدن به دورانی که از او منی